

ІННОВАЦІЙ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

О. Т. ПРОКОПЧУК, доктор економічних наук

М. І. МАЛЬОВАНІЙ, доктор економічних наук

Ю. В. УЛЯНИЧ, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

Стаття присвячена розгляду теоретичних підходів до феномену інноваційної моделі розвитку системи соціального захисту та визначення особливостей і ролі інновацій в її забезпеченні.

З'ясовано сутність інновацій у категоріальному розрізі та узагальнено наукові підходи щодо формування дефініції означеної категорії. Визначено та окреслено специфіку і виразні особливості інновацій в системі соціального захисту. Встановлено, що модернізація соціально-економічної політики України на інноваційних принципах є ключовим напрямом підвищення рівня і якості життя населення.

Здійснене дослідження містить теоретичні та практичні положення, що спрямовані на формування ефективної інноваційної стратегії розвитку вітчизняної системи соціального захисту, створюючи в кінцевому підсумку підґрунтя сталого та динамічного розвитку економіки країни в цілому.

***Ключові слова:** інновації, соціальні інновації, інноваційні принципи, система соціального захисту, державна політика, якість життя, рівень життя*

Постановка проблеми. Наразі в сучасних умовах, що характеризуються перехідним станом українського соціуму, глобалізаційні процеси загострюють інтерес до проблематики якості життя як інструменту втілення та вдалого функціонування концепції сталого розвитку. Соціальна складова стійкого розвитку передбачає рівноправність між громадянами, максимум можливостей для забезпечення гідного рівня життя, гармонійний розвиток і самореалізацію, забезпечення безпечної життєдіяльності та впевненості в майбутньому. Не беручи до уваги деякі досягнення у поліпшенні громадського добробуту, здобуті в Україні за роки економічного зростання, бачимо, що сьогодні проблема низької якості життя для більшості громадян стоїть досить гостро.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Критичний аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених, що досліджують теоретико-методологічні та прикладні аспекти соціального захисту населення, серед яких: О. Болотна та М. Костюк [1], М. Кравченко [2], М. Мальований, О. Прокопчук [3-5; 11] та М. Мальована [3; 11], В. Рудик [6-7], Л. Федулова [8], К. Черненко [9], Л. Черчик [10] дає змогу зробити висновок, що інноваціям в системі соціального захисту не приділяється належної уваги. Водночас варто зауважити, що соціальні інновації потребують ретельного аналізу та наукового осмислення з метою їх якнайшвидшого впровадження в Україні, оскільки саме останні здатні здійснити динамічні зрушення і позитивний вплив на добробут усіх громадян.

Таким чином, незважаючи на значні наукові напрацювання щодо означеної тематики є необхідність у подальших наукових дослідженнях слідуючи заданим векторам з акцентуванням уваги на доцільності використання інноваційних інструментів вирішення проблем в соціальній сфері.

Методика досліджень. Для наукового вирішення поставленої у статті мети використано загальнонаукові методи наукового пізнання та дослідження економічних явищ. Теоретико-методологічним базисом дослідження є, в основному, праці вітчизняних науковців і практиків, а також зарубіжних вчених, що займаються дослідженням соціальної сфери загалом та її структурних елементів, зокрема. У статті використано такі методи дослідження: абстрактно-логічний, порівняння, монографічний, графічний та наукового узагальнення.

Мета дослідження. Метою статті є розгляд теоретичних підходів до феномену інноваційної моделі розвитку системи соціального захисту та визначення особливостей і ролі інновацій в її забезпеченні.

Результати досліджень. Для України надзвичайно важливими залишаються питання формування та реалізації принципів соціально-справедливого суспільства, що передбачає реальне забезпечення соціальних

гарантій людям, рівність шансів на життєвому старті та «соціальний ліфт» впродовж періоду працездатності, запровадження дієвого соціального вирівнювання та подолання соціального виключення певних категорій осіб із сучасного життя. Існуюча система соціального захисту населення потребує принципово нових підходів, ідей, політичних та управлінських рішень, засобів і механізмів її модернізації, здатних забезпечити високий рівень соціальної безпеки та добробуту. Як наслідок, застосування інновацій в системі соціального захисту – вимога часу і нагальна потреба всіх громадян.

Аналіз сучасних підходів, а також наукових публікацій дозволяє сформулювати наступне загальне визначення інновацій: «інновація» – це реалізована творча ідея, що створює нову цінність, виступаючи кінцевим результатом інтелектуальної діяльності людини, її фантазії, творчого процесу, відкриттів, винаходів й раціоналізації [1; 4-6]. Сучасні інноваційні зміни пов'язані з інтелектом, знаннями, креативністю та новаторством носіїв інноваційного потенціалу. Інновації дають змогу структурно та функціонально перебудовуватися всім суб'єктам інноваційного процесу відповідно до реальних і прогнозованих викликів, що стоять перед країною у період глобальних змін. Базуючись на означеному визначенні доцільно сформулювати трактування сутності поняття «інноваційного процесу» як процесу перетворення ідеї в інновацію, що komponує три етапи: процес пошуку і розробки нової ідеї, її експериментальної апробації, а також розповсюдження і використання.

Варто зауважити, що інновації в системі соціального захисту характеризуються певною специфікою і мають у порівнянні з технологічними, наступні виразні особливості:

- ✓ є результатом колективної творчості;
- ✓ мають велику невизначеність наслідків;
- ✓ характеризуються складністю оцінки їх ефективності;
- ✓ наявність «тимчасового лага» між впровадженням інновації та проявом її ефекту;

- ✓ мають більш широку сферу застосування;
- ✓ при їх реалізації відсутній обов'язковий супровід вимоги нового технічного оснащення;
- ✓ характеризуються суміщенням стадії виготовлення і проектування, що прискорює інноваційний процес.

Відтак, необхідність розвитку інноваційних процесів в системі соціального захисту обумовлена тим, що найчастіше саме вони є базисом інновацій і змін у науково-технічній сфері організацій.

Процес пошуку та розробки нової ідеї можна інтерпретувати як креативний аспект інноваційного процесу. Ми поділяємо позицію ряду вчених [3; 5; 8-11], які вважають, що креативності належить провідна роль, оскільки без нових ідей не буде шансів на їх реалізацію. Процес креативності, чи творчості, «полягає в тому, щоб подивитися на те, що бачать всі, і подумати про те, про що не подумав ніхто» [7]. Дане визначення відображає вміння творчої особистості розглядати ситуацію «під іншим кутом» і бачити сприятливі можливості там, де інші бачать лише проблеми. Однак креативність важлива не тільки на індивідуальному рівні: усвідомлення того, що є допустимим в рамках певної системи (групи, організації тощо), також впливає на рівень творчої діяльності. Інноваційні функції соціального працівника повинні виявлятися у творчому підході до соціальної діяльності, в пошуку нових більш якісних технологій соціального обслуговування, в узагальненні та впровадженні передового досвіду, в умінні використовувати слабкі і сильні сторони діяльності соціальної організації.

Одним з найбільш поширених методів реалізації інновацій у соціальній сфері є проектний метод. Серед переваг означеного методу визначають можливість в рамках проекту ефективно досягати поставлених цілей в умовах заданих параметрів: термінів, вартості, якості і т.п. Водночас, при реалізації інновацій у соціальній сфері необхідно враховувати особливості, пов'язані з некомерційним характером відносин.

Основною метою інноваційної діяльності організацій в соціальній сфері є:

- формування збалансованого функціонування організацій в умовах нестабільного економічного середовища;
- розвиток їх організаційної культури;
- підвищення якості трудового життя персоналу за рахунок більш повного задоволення потреб співробітників;
- модернізація системи соціальних відносин, як із співробітниками організації, так і з зовнішніми суб'єктами стратегічної взаємодії;
- підвищення рівня соціальної відповідальності організації та ін.

Як наслідок, доцільно виокремити наступні галузі інновацій у соціальній сфері організацій:

- впровадження вдосконалених систем навчання та адаптації персоналу; поліпшення соціальних умов життя працівників, умов безпеки та гігієни праці;
- розробка технологій управління організацією поведінки працівників;
- формування умов для розвитку креативного мислення персоналу організації;
- розвиток системи відносин із суб'єктами зовнішньої взаємодії;
- вдосконалення процесів і систем управління соціальними інноваціями в організації;
- вдосконалення і створення методів управління та лідерства;
- поліпшення робочої атмосфери, мотивації і систем інформування;
- залучення пересічних співробітників і партнерів до управління організацією.

Якість життя є комплексом умов життєдіяльності людини в цілому включаючи рівень життя, а також деякі інші складові, що належать до екологічного середовища мешкання, соціального благополуччя, політичного клімату, психологічного комфорту. В цьому контексті варто зауважити, що для виміру показника якості життя недостатньо статистичних даних, навіть

досить детальних і достовірних, потрібні суб'єктивні оцінки відповідності означених параметрів потребам людей [1-2].

Істотною властивістю показника якості життя є можливість аналізу динаміки змін в розрізі окремих часових рамок, коли ведуться спостереження для відображення вектору розвитку суспільства. Розроблення інструментарію оцінки якості життя на основі ефективної системи моніторингу – важливе завдання, вирішення якого дає змогу встановлювати тенденції зміни і визначати напрями стратегічного розвитку якості життя населення у державі. Набори показників для оцінки якості життя відрізняються великим розмаїттям, єдиної загальноприйнятої системи показників не існує. Проте пріоритетне місце в міжнародних і вітчизняних дослідженнях відводиться інтегральним показникам. Інтеграція здійснюється на базі різних структурних компонентів, серед яких частіше використовуються освіта, здоров'я, доходи, інфраструктура, рідше – стан довкілля, політична і соціальна стабільність, культура і соціальні зв'язки, безробіття. Показники якості життя населення, що застосовуюся у міжнародній практиці відображено на рис. 1.

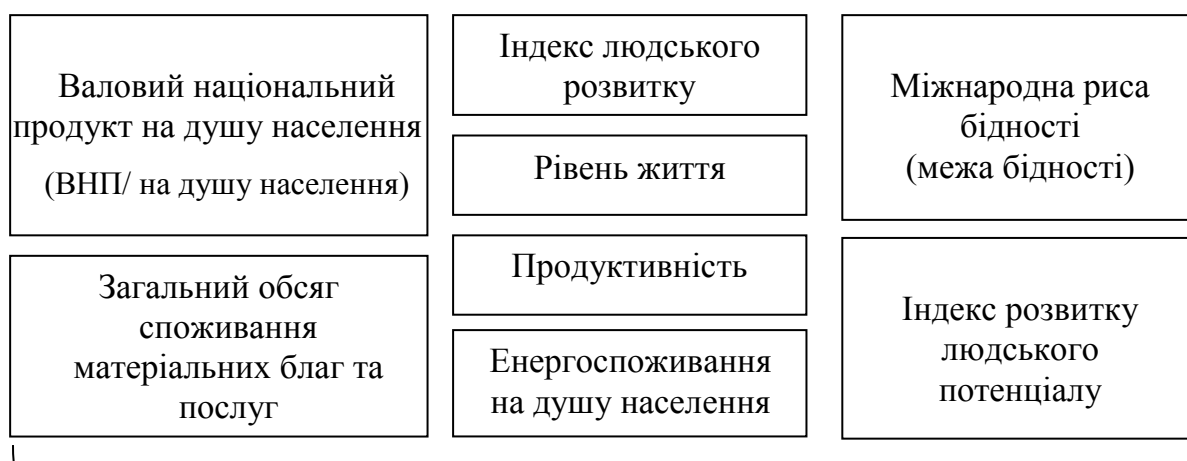

Рис. 1. Показники якості життя населення

[Авторське узагальнення на основі джерел: 2; 6].

Необхідність підвищення якості життя населення впродовж останніх років все більше проникає у суспільну свідомість і привертає увагу владно-

управлінських структур, при цьому доцільно виокремити дві групи причин посиленої уваги щодо проблем поліпшення якості життя – внутрішні і зовнішні причини (рис. 2).

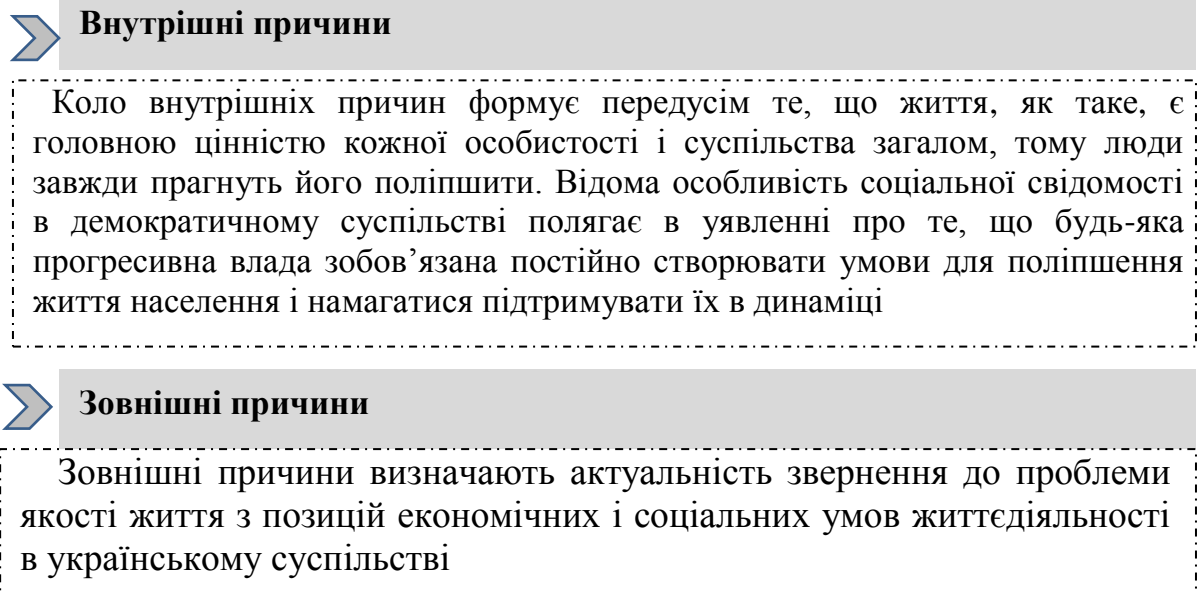

Рис. 2. Ключові причини поліпшення якості життя в причинному розрізі
[Авторське узагальнення на основі джерел: 1; 4].

Незважаючи на деякі успіхи економічного розвитку країни останніми роками, добробут окремих верств населення залишається низьким. Виникло різке розшарування суспільства на дуже багатих, яким доступні всі блага життя, і бідних – таких, що знаходяться на межею бідності. Суттєвий вплив на формування параметрів якості життя населення має соціальна сфера, яка охоплює такі галузеві системи, як: освіта, охорона здоров'я, сфера соціальної підтримки населення, житлово-комунального господарства та ін. (рис. 3), що знайшло своє відображення у формуванні спеціалізованих національних проєктів, цільових програм і стратегії модернізації економіки.

Охорона здоров'я	Фізична культура і спорт	Освіта	Житлово-комунальне господарство
		Культура	
Соціальне обслуговування	Соціальне забезпечення	Пенсійне забезпечення	Соціальне страхування

Рис. 3. Галузеві системи соціальної сфери
[Авторське узагальнення на основі джерел: 3; 5-6].

Соціальна сфера нашої країни наразі потребує впровадження інновацій, оскільки новочасна дійсність постійно пред'являє модернові вимоги до її послуг. Модернізація соціальної сфери, у тому числі кожної з галузевих систем, що входять до її складу, повинна природним чином відбуватися у руслі модернізації всієї української економіки, при цьому варто враховувати соціальну спрямованість української економічної політики, що зумовлюється загальним станом країни бідністю значної частини українського населення, а також погіршенням демографічної та екологічної ситуації.

Саме тому варто підкреслити, що модернізація соціально-економічної політики України на інноваційних принципах є головним напрямом підвищення рівня і якості життя населення.

Варто зауважити, що інновації являють собою впровадження вперше створених моделей або елементів у різні сфери діяльності. У розвиненій соціальній структурі різноманітні новації створюються постійно, але не всі з них проходять через громадський «фільтр» відбору. Інноваціями стають тільки такі новочасні рішення, що отримують «суспільне схвалення», визнання, інтегруються у загальний культурний масив та протягом деякого часу стають його органічними компонентами [1-3].

Ідея соціальних інновацій займає сьогодні одне з провідних місць у політиці розвинутих країн, водночас в Україні вона лише починає отримувати розповсюдження та асоціюється з поняттями на кшталт державно-приватного партнерства, корпоративної соціальної відповідальності, соціального підприємництва. Часто особи, які здійснюють соціальні проекти, не ідентифікують себе з інноваторами або соціальними підприємцями, тоді як у США, наприклад, кожен навчальний заклад має лабораторію соціальних інновацій.

Інноваційна соціальна робота повинна будуватися на випереджаючій, евристичній пропозиції послуг, яка породжуватиме усвідомлений попит на них. Основною метою інноваційної діяльності у соціальній сфері повинно бути рішення соціальних проблем сучасного суспільства. Якщо пропоноване

нововведення дозволяє зменшити гостроту соціальної проблеми, то для нього повинна бути забезпечена підтримка державних органів управління. Такі інновації є необхідними, оскільки вони покращують якість життя населення. Значна кількість найважливіших соціальних викликів сучасності потребує радикальних інновацій, що перетинають організаційні, галузеві та дисциплінарні межі. При цьому сфера соціальних інновацій в Україні досі перебуває у зародковому стані, тільки починаючи виходити за межі локального застосування. Зважаючи на це, варто звернути увагу на фактори, які є ключовими для спрямування соціальних інновацій у напрямі досягнення економічного та соціального добробуту (рис. 4).

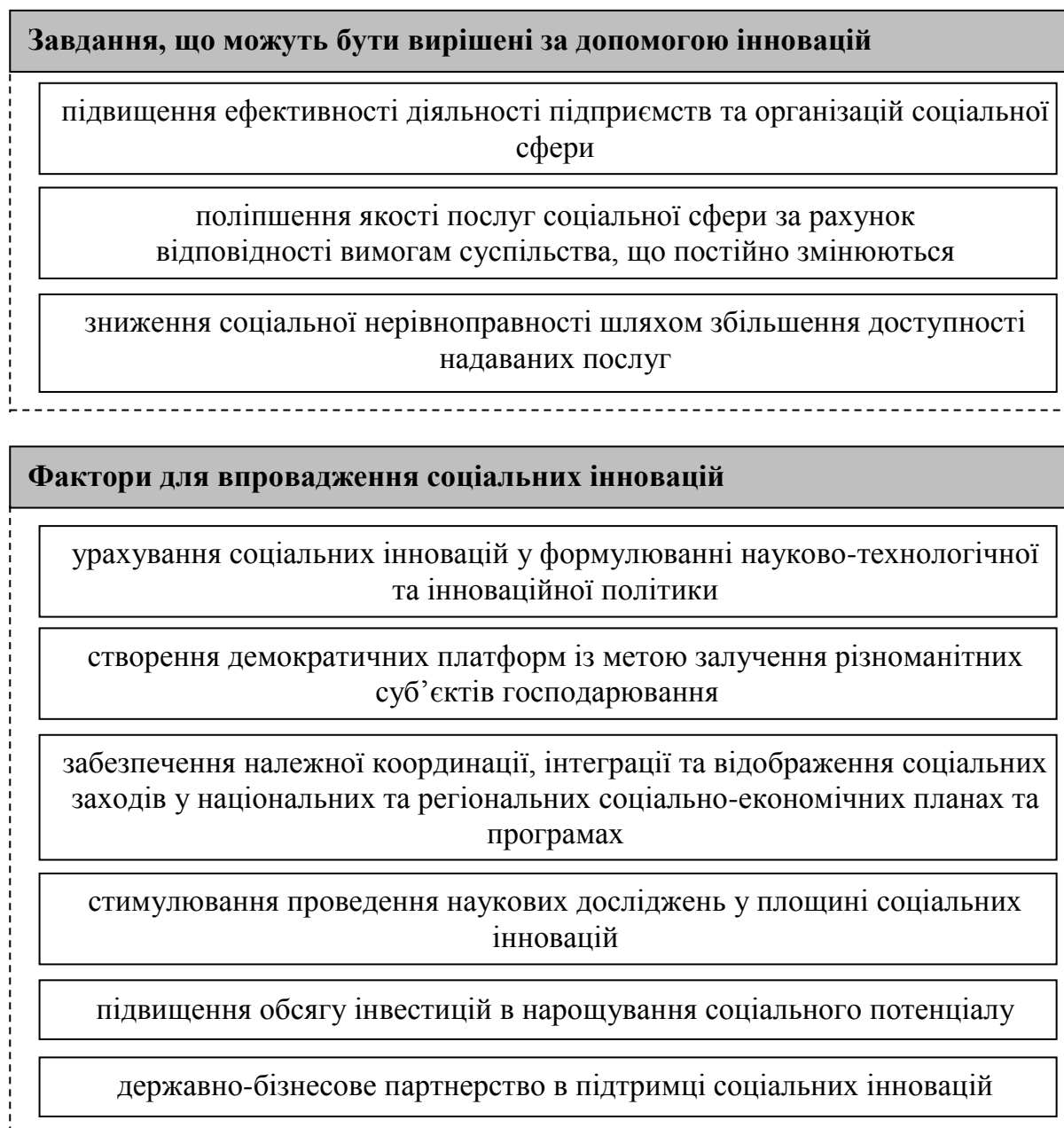

Рис. 4. Ключові фактори спрямування соціальних інновацій для досягнення економічного та соціального добробуту

[Авторське узагальнення на основі джерел: 10- 11].

Таким чином, у нестабільних економічних умовах в Україні саме соціальні інновації зможуть стати ключовим фактором подолання кризи. Це свідчить про те, що соціальні інновації відіграють засадничу роль у вирішенні глобальних проблем, проте недостатнє фінансування гальмує означені можливості.

Підводячи підсумки, варто зазначити, що для підвищення якості життя українського населення та підтримки концепції сталого розвитку необхідно, щоб соціальні інновації стали пріоритетом сучасного розвитку України. На жаль, умов для розвитку та впровадження соціальних підприємств на рівні законодавства в Україні немає, але у досвіді практичної діяльності простежується позитивна динаміка, що зайвий раз доводить необхідність підтримки розроблення соціальних інновацій. Дуже важливим є досягнення поступових змін в основній орієнтації українців. Також необхідно за рахунок соціального навчання перейти від консервативних цінностей, що поділяються більшістю населення старших вікових груп, до цінностей, орієнтованих на «розвиток» і створення комфортних умов життя для абсолютної більшості людей. Отже, соціальні інновації є нововведеннями, що мають упроваджуватися для вирішення протиріч, що виникають у соціальній сфері. Соціальні інновації можуть бути як ініційованими державою і цілеспрямовано впроваджуватися в суспільство, так і внутрішніми спонтанними змінами, що виникають у процесі соціальної самоорганізації.

Висновки. Система соціального захисту України на сучасному етапі розвитку потребує впровадження інновацій, оскільки динамічна дійсність постійно пред'являє новочасні вимоги до її послуг. Модернізація соціальної сфери, у тому числі кожної з її складових систем, повинна природним чином відбуватися в руслі модернізації усієї української економіки, при цьому варто враховувати соціальну спрямованість економічної політики, що

зумовлюється загальним станом країни – бідністю значної частини українського населення, а також погіршенням демографічної та екологічної ситуації.

Ідея соціальних інновацій займає сьогодні одну із ключових позицій у політиці розвинутих країн, тоді як в Україні вона лише починає отримувати розповсюдження та асоціюється з поняттями на кшталт державно-приватного партнерства, корпоративної соціальної відповідальності, соціального підприємництва.

Ефективність інноваційної моделі державної політики в системі соціального захисту населення в умовах сьогодення має визначатися детальним аналітичним обґрунтуванням державно-управлінських рішень, всебічним аналізом соціально-економічних, політико-правових, психологічних втрат і переваг, надбань від їх упровадження, дієвістю системи державного управління та професіоналізмом посадових осіб.

Література

1. Болотна О. В., Костюк М. К. Соціальні інновації як інструмент підвищення якості життя населення України. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 10. С. 510-517.
2. Кравченко М. Інновації державної політики у сфері соціального захисту населення України. *Ефективність державного управління: збірник наукових праць*. 2014. Вип. 40. С. 101-108.
3. Мальований М. І., Прокопчук О. Т., Мальований М. М. Концептуальні засади розвитку програм мікрострахування в Україні. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва* / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. : Умань: Редакційно-видавничий відділ Уманського НУС, 2021. Випуск 98. Ч. 2. С. 29-40. DOI 10.31395/2415-8240-2021-98-2-29-40.
4. Прокопчук О. Т., Ярова І. В. Соціальне страхування як ключовий інструмент соціального захисту сільського населення. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. Умань, 2012. Вип. 78. Ч. 2 : Економіка. С. 49–57.
5. Прокопчук О. Т. Комунікації у страховому менеджменті. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2021. Випуск 99. Частина 2, С. 211-222. DOI 10.31395/2415-8240-2021-99-2-211-222.

6. Рудик В. К. Вплив демографічних чинників на фінансовий стан пенсійної системи України у сучасних умовах. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2016. Вип. 12(1). С. 16-24.

7. Рудик В. К. Роль пенсійного менеджменту в управлінні вітчизняною пенсійною системою. *Бізнес Інформ*. 2015. № 7. С. 277-281.

8. Федулова Л. І. Інклюзивні інновації в системі соціально-економічного розвитку. *Економіка: реалії часу*. 2016. № 3 (25). С. 56-65.

9. Черненко К. П. Проблеми та перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Економіка та держава*. 2015. № 10. 45-48.

10. Черчик Л. М. Методичні підходи та оцінка відповідності соціальних стандартів України міжнародним нормам. *Економічний форум*. 2012. № 1. С. 450-456.

11. Malyovanyi M., Prokopchuk O., Bondarenko N., Rolinskyi O., Malyovana M. Development of the Methodological Approach to Applying Synthetic Integral Indexes for Evaluation of the Social Protection System Functioning. *Proceedings of the 36-th International Business Information Management Association Conference (IBIMA)*. Sustainable Economic Development and Advancing Education Excellence in the Era of Global Pandemic. 4-5 November, 2020. Granada, Spain. 1112- 1126.

References

1. Bolotna, O. V., Kostyuk ,M. K. (2017). Social innovations as a tool to improve the quality of life of the population of Ukraine. *Economy and society*. Issue 10, pp. 510–517. (in Ukrainian).

2. Kravchenko, M. (2014). Innovations of state policy in the field of social protection of the population of Ukraine. *Efficiency of public administration: a collection of scientific papers*, no. 40, pp. 101-108. (in Ukrainian).

3. Malyovanyi, M. I, Prokopchuk, O. T., Malyovanya, M. M. (2021). Conceptual principles of microinsurance programs in Ukraine. *Collection of scientific works of Uman National University of Horticulture* / Editor.: O. O. Nepochatenko (ed.) And others. : Uman: Editorial and Publishing Department of Uman NUS, Issue 98, Part 2. pp. 29-40. DOI 10.31395 / 2415-8240-2021-98-2-29-40. (in Ukrainian).

4. Prokopchuk, O. T., Yarova, I. V. (2012). Social insurance as a key tool for social protection of the rural population. *Collection of scientific works of Uman National University of Horticulture*. Uman, Issue. 78. Part 2: Economics. pp. 49–57. (in Ukrainian).

5. Prokopchuk, O. T. (2021). Communications in insurance management. *Collection of scientific works of Uman National University of Horticulture*. Issue

99, Part 2, pp. 211-222. DOI 10.31395 / 2415-8240-2021-99-2-211-222. (in Ukrainian).

6. Rudyk, V. K. (2016). Influence of demographic factors on the financial condition of the pension system of Ukraine in modern conditions. *Current problems of economic development of the region*, no. 12 (1). pp. 16-24. (in Ukrainian).

7. Rudyk, V. K. (2015). The role of pension management in the management of the domestic pension system. *Business Inform.* no 7. pp. 277–281. (in Ukrainian).

8. Fedulova, L. I. (2016). Inclusive innovations in the system of socio-economic development. *Economics: the realities of time*. no 3 (25), pp. 56-65. (in Ukrainian).

9. Chernenok, K. P. (2015). Problems and prospects for the development of private pension provision in Ukraine. *Economy and state*, no 10, pp. 45–48. (in Ukrainian).

10. Cherchyk, L.M. (2012). Methodical approaches and assessment of compliance of social standards of Ukraine with international standards. *Economic Forum*, no 1, pp. 450–456. (in Ukrainian).

11. Malyovanyi, M., Prokopchuk, O., Bondarenko, N., Rolinskyi, O. & Malyovana, M. (2020). Development of the Methodological Approach to Applying Synthetic Integral Indexes for Evaluation of the Social Protection System Functioning. *Proceedings of the 36-th International Business Information Management Association Conference (IBIMA)*. Sustainable Economic Development and Advancing Education Excellence in the Era of Global Pandemic. 4-5 November, 2020. Granada, Spain. 1112- 1126. (in English).

Annotation

O. T. Prokopchuk, M. I. Malyovanyi, Y. V. Ulyanych Innovations in the Social Protection System

The article is devoted to topical issues of innovation in the social protection system. At present, in the current conditions characterized by the transitional state of Ukrainian society, globalization processes are exacerbating interest in the issue of quality of life as a tool for implementing and successful functioning of the concept of sustainable development. The social component of sustainable development includes equality between citizens, maximum opportunities to ensure a decent standard of living, harmonious development and self-realization, ensuring safe living and confidence in the future. Taking into account some of the achievements in improving public welfare in Ukraine over the years of economic

growth, we see that today the problem of low quality of life for most citizens is quite acute. It is determined that innovations in the system of social protection are characterized by certain specifics and have in comparison with technological, the following expressive features: are the result of collective creativity; have great uncertainty of consequences; characterized by the difficulty of assessing their effectiveness; the presence of a "temporary lag" between the introduction of innovation and the manifestation of its effect; have a wider scope; during their implementation there is no obligatory support of the requirements of new technical equipment; characterized by combining the stage of manufacture and design, which accelerates the innovation process. According to the results of the study, it is substantiated that the system of social protection of Ukraine at the present stage of development requires the introduction of innovations, as the dynamic reality is constantly making new demands on its services. Modernization of the social sphere, including each of its constituent systems, should naturally take place in line with the modernization of the entire Ukrainian economy, taking into account the social orientation of economic policy due to the general condition of the country - poverty of a large Ukrainian population. environmental situation. Today, the idea of social innovation occupies one of the key positions in the policy of developed countries, while in Ukraine it is just beginning to spread and is associated with concepts such as public-private partnership, corporate social responsibility, social entrepreneurship. It is established that the effectiveness of the innovative model of public policy in the system of social protection in today's conditions should be determined by detailed analytical justification of public administration decisions, comprehensive analysis of socio-economic, political, legal, psychological losses and benefits, the effectiveness of public administration. and professionalism of officials.

Thus, social innovations are innovations that must be introduced to resolve contradictions that arise in the social sphere. Social innovations can be both initiated by the state and purposefully implemented in society, as well as internal spontaneous changes that occur in the process of social self-organization.

Key words: *innovations, social innovations, innovative principles, social protection system, state policy, quality of life, standard of living*